

АНАЛІЗ ПРОДУКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ ЧУДНІВСЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ З ВРАХУВАННЯМ ПРИДАТНОСТІ ҐРУНТОВО-ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

І. Карась¹, к. с.-г. н., Н. Трофименко², к. е. н., П. Трофименко³, к. с.-г. н.,
Т. Коткова⁴, к. с.-г. н., О. Зубова⁵, аспірант

^{1,2 4, 5} Житомирський національний агроекологічний університет,

³Київський національний університет імені Тараса Шевченка

<https://doi.org/10.31734/architecture2018.19.177>

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки, за умов зниження адміністративної ролі держави, розвитку конкуренції, масового перерозподілу земельної власності особливості землеустрою з часом також трансформуються. Наразі основним завданням землеустрою є задоволення економічних інтересів держави та землевласників і землекористувачів, які використовують різні форми господарювання. Важливим є також раціональне використання ґрунтового потенціалу аграрних підприємств, яке разом з ефективним використанням інших ресурсів повинно унеможливити погіршення стану ґрунтів [1; 2; 4; 10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз структури угідь та посівних площ господарств у межах адміністративно-територіальних утворень, урожайності сільськогосподарських культур є досить важливою складовою комплексу оптимізаційних заходів, оскільки свідчить про рівень використання земель землевласниками та землекористувачами. Безпосередньо ці показники відрізняються не лише в межах України, а й у межах Житомирської області [3; 5].

Відомо, що Житомирська область територіально розміщена у двох природно-кліматичних зонах – Лісостепу (19 %) та Поліссі (81 %). Ці частини області суттєво відрізняються рельєфом, ґрунтоутворювальними породами, рослинністю і, як наслідок, структурою ґрунтового покриву. Така його неоднорідність зумовлює диференціацію території за урожайністю основних сільськогосподарських культур у розрізі районів. Чуднівський район розташований в південній частині Житомирської області та належить до зони Лісостепу. Наявність цінних родючих ґрунтів на цій території, зокрема сірих лісових, темно-сірих ґрунтів та чорноземів опідзолених, створює сприятливі умови для розвитку рослинництва й одночасно вимагає зваженого їх використання. Саме тому аналіз показників інтенсивності освоєння ґрунтів сільськогосподарських угідь Чуд-

нівського району та ефективності їх використання в аграрному секторі являє собою важливу наукову проблему [1; 6; 10].

Постановка завдання. Наша мета – дослідити особливості використання земель сільськогосподарського призначення Чуднівського району Житомирської області.

Для виконання цієї мети були поставлені такі завдання: кількісна характеристика основних форм господарювання на території Чуднівського району; аналіз використання сільськогосподарських угідь району; встановлення площ основних сільськогосподарських культур та їх частки у структурі посівів.

Як вихідну інформацію для проведення досліджень використано дані Держгеокадастру за 2015 – 2017 рр. [7–9].

Виклад основного матеріалу. Чуднівський район розташований у південно-західній частині Житомирської області. Територія району належить до зони Лісостепу, де панує помірно континентальний клімат. Ґрунти району представлені у північній частині дерново-підзолистими, ясно-сірими, сірими підзолистими; у центральній та південній частинах району – темно-сірими опідзоленими і чорноземними.

Загалом порівняно м'яка зима, помірно вологе й тепле літо та родючі ґрунти створюють сприятливі умови для одержання високих і сталих урожаїв майже всіх сільськогосподарських культур. Наявність незначних площ природних кормових угідь зумовила високу розораність території Чуднівського району, яка на сьогодні становить 47,0%.

Сільськогосподарські угіддя представлені ріллею (45,2 тис. га), сіножатями та пасовищами (2,0 тис. га) і багаторічними насадженнями (0,05 тис. га). У Житомирській області в цілому рілля займає 1112,0 тис. га, багаторічні насадження – 23,4 тис. га, сіножаті та пасовища – 311,9 тис. га, перелоги – 62,1 тис. га (табл. 1).

**Структура сільськогосподарських угідь
Чуднівського району Житомирської області станом на 2017 р.**

Сільськогосподарські угіддя	Чуднівський район		Житомирська область	
	площа, тис. га	до загальної площі с.-г. угідь, %	площа, тис. га	до загальної площі с.-г. угідь, %
Рілля	45,2	95,7	1112,0	73,6
Багаторічні насадження	0,05	0,1	23,4	1,5
Сіножаті і пасовища	2,0	4,2	311,9	20,7
Перелоги	–	–	62,1	4,1
Всього сільськогосподарських угідь	47,25	100,0	1510,1	100,0

Таблиця 2

**Кількісна характеристика видів сільськогосподарських підприємств
Чуднівського району Житомирської області, 2017 р.**

Види підприємств	Кількість
ПАФ (приватна агрофірма)	2
ТОВ (товариство з обмеженою відповідальністю)	11
СТОВ (сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю)	5
ФГ (фермерське господарство)	10
СФГ (селянсько-фермерське господарство)	3
ПП (приватне підприємство)	1
ПрАТ (приватне акціонерне товариство)	5
СГ (селянське господарство)	2
ВП (виробниче підприємство)	2
ДП (державне підприємство)	2
Разом	43

Виходячи з наведених даних, можна зазначити, що рілля у Чуднівському районі становить 95,7 % усієї площі сільськогосподарських угідь, тоді як на Житомирщині – 73,6 %. Щодо багаторічних насаджень, то у Житомирській області вони становлять 1,5 %, а в районі – лише 0,1 %. Подібна закономірність характерна і для сіножатей та пасовищ (див. табл. 1).

У результаті аналізу структури угідь Чуднівського району можна стверджувати, що розораність земель у районі значно вища, ніж у середньому в області. Окрім забезпеченості природними кормовими угіддями, висока розораність також зумовлена високим рівнем природної родючості ґрунтів Чуднівського району: рілля має бал бонітету 51, тоді як у зоні Полісся цей показник становить лише 32 бали.

Висока родючість ґрунтів та закономірно висока їх освоєність у Чуднівському районі є запорукою функціонування 43 сільськогосподарських підприємств різних форм організації та господарювання (табл. 2).

Левову частку функціонуючих аграрних виробників району становлять орендні підприємства на основі земельних часток (паїв).

Найбільшу частку із загальної кількості сільськогосподарських підприємств складають СТОВ, ТОВ та фермерські господарства, які є великотоварними. У середньому на одне господарство припадає 1100 га (див. табл. 2).

Більшість господарств спеціалізується на вирощуванні продукції рослинництва, оскільки тваринництво є більш трудомістким та потребує значних капіталовкладень. Загалом виробничий напрям господарств залежить від наявності у підприємців матеріально-технічних та фінансових можливостей.

З переходом аграрного сектору України до ринкових умов форми господарювання сімейного типу (ФГ та СФГ) набули важливого значення, як більш конкурентоспроможні та життєздатні в умовах реформування. Ці господарства є основними виробниками рослинницької продукції на ринку Житомирської області.

Чуднівський район спеціалізується на вирощуванні зернових, зернобобових і технічних культур. За останні три роки площі посівів пшениці озимої зменшились із 8,2 до 5,8 тис. га. Також скоротилися площі під ячменем ярим та озимим, вівсом, кукурудзою на зерно. Посіви гречки, навпаки, зросли від 0,1 до 0,6 тис. га. Така ж тенденція характерна і для гороху (табл. 3).

При цьому помітно збільшилися площі технічних культур. Лише під соняшником вони зросли майже на 50,0 %, а під соєю площі збільшилися від 14,3 до 16,5 тис. га. Загалом слід констатувати, що виявлене збільшення частки технічних культур у структурі посівів відбулося за рахунок високоліквідних культур високого попиту.

Загалом, порівнюючи структуру посівів сільськогосподарських культур Чуднівського району та Житомирської області, можна зробити висновок про значне переважання сої та кукурудзи на зерно, що слід вважати закономірним, адже ґрунти та кліматичні умови Чуднівського району найкраще підходять для вирощування саме цих культур (див. рис.).

Отже, у структурі посівних площ Чуднівського району основне місце належить зерновим культурам, що узгоджується зі спеціалізацією підприємств району з відповідною придатністю ґрунтів на цій території. Загалом структура посівних площ Чуднівського району є типовою для зони Лісостепу.

Оскільки територія Чуднівського району повністю належить до цієї зони, то й показники продуктивності зернових і технічних культур є значно вищими, ніж у середньому в Житомирській області.

Так, протягом 2015 – 2017 рр. урожайність пшениці озимої в господарствах району становила 51,3–58,7 ц/га, у той час як в області 45,0 ц/га. Така ж закономірність характерна і для ячменю ярого, озимого та вівса. Протягом досліджуваних років з одного гектара посівних площ землевласниками та землекористувачами Чуднівського району було зібрано основних сільськогосподарських культур майже на 35,0 % більше, ніж у Житомирській області в середньому (табл. 4).

Щодо кукурудзи на зерно, гречки та гороху, то урожайність цих культур в об'єктах досліджень приблизно однакова.

Серед технічних культур картопля та ріпак озимий суттєво відрізняються за урожайністю від аналогічних показників у Житомирській області. Щодо цукрового буряку, то він, навпаки, мав нижчу продуктивність саме в Чуднівському районі (404,9 – 505,2 ц/га) порівняно з Житомирською областю (518,4 ц/га). На нашу думку, це може бути наслідком процесів глобального потепління, яке спричинило підвищення температури повітря у вегетаційний період цієї культури, що й стало причиною недобору врожаю (див. табл. 4).

Таблиця 3

**Посівні площі основних сільськогосподарських культур
Чуднівського району Житомирської області (2015 – 2017 рр.)**

Культура	Площа, тис. га		
	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Зернові та зернобобові			
Пшениця озима	8,2	6,2	5,8
Ячмінь озимий	0,9	1,6	0,7
Ячмінь ярий	2,0	1,6	0,6
Овес	0,4	0,2	0,2
Кукурудза на зерно	11,7	16,0	10,8
Гречка	0,1	0,2	0,6
Горох	0,05	0,8	1,0
Технічні			
Буряк цукровий	0,4	0,6	0,5
Соняшник	3,6	6,7	6,0
Соя	14,3	9,6	16,5
Льон олійний	0,2	0,2	0,15
Ріпак озимий	2,9	1,1	1,9
Картопля	0,4	0,4	0,4
Всього		45,2	

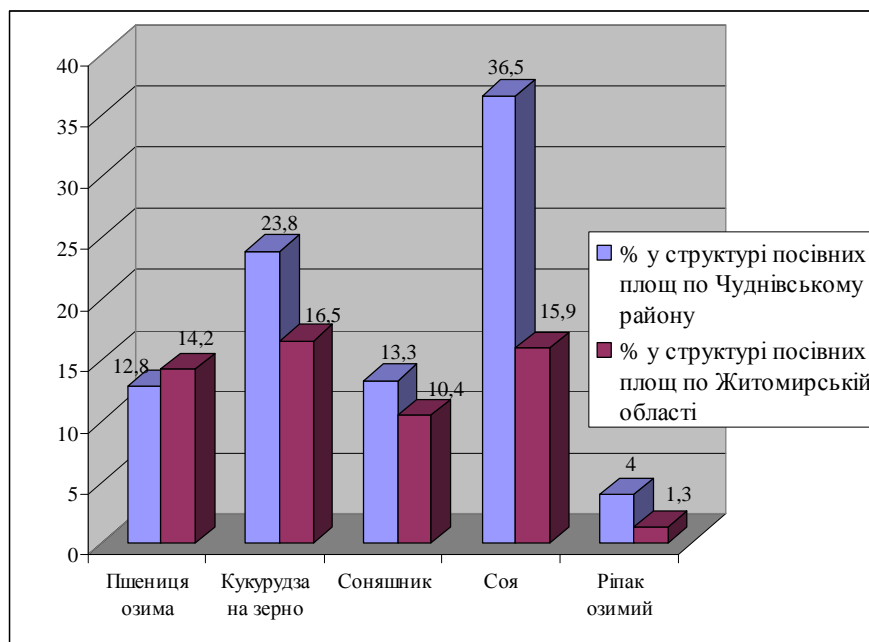


Рис. Порівняльна характеристика структури посівних площ основних сільськогосподарських культур Житомирської області в цілому та Чуднівського району зокрема, 2017 р.

Таблиця 4

Урожайність основних сільськогосподарських культур на території Чуднівського району Житомирської області

Культура	Урожайність, ц/га			Середня урожайність в області, ц/га
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	
Зернові та зернобобові				
Пшениця озима	51,3	55,8	58,7	45,0
Ячмінь озимий	50,9	49,0	54,8	41,1
Ячмінь ярий	42,9	41,4	51,5	33,0
Овес	24,3	38,8	34,2	23,9
Кукурудза на зерно	72,0	100,4	83,4	81,6
Гречка	6,5	10,4	11,9	11,5
Горох	38,4	27,1	34,9	31,3
Технічні				
Буряк цукровий	404,9	505,2	458,9	518,4
Соняшник	21,7	30,1	26,0	25,2
Соя	19,3	22,7	27,8	21,5
Льон олійний	13,1	25,2	14,3	15,2
Ріпак озимий	28,5	21,1	35,8	23,2
Картопля	210,2	209,0	226,4	189,3

Аналізуючи продуктивність сільськогосподарських культур за роками досліджень, можна зазначити, що 2016 рік суттєво відрізнявся за погодними умовами від інших років. Саме тому деякі культури забезпечили кращі або гірші врожаї порівняно з іншими роками, що залежить від агробіологічних особливостей цих культур. Наприклад, ячмінь озимий, ячмінь ярий, горох,

ріпак озимий та картопля характеризувалися найменшими показниками урожайності в цьому році, а льон олійний, буряк цукровий, соняшник, кукурудза на зерно – найвищими.

Висновки. Встановлено, що на території району функціонує понад 40 підприємств різних форм господарювання, які є основними вироб-

никами рослинницької продукції. Напрямок спеціалізації району є переважно зерновий. При цьому частка зернових, зернобобових і технічних культур не перевищує рекомендованих для Лісостепу норм.

Проаналізувавши особливості використання сільськогосподарських угідь, зокрема ріллі, Чуднівського району Житомирської області, можна зробити висновок, що з економічного погляду воно є достатньо ефективним. Завдяки високому ґрунтово-земельному потенціалу Чуднівського району урожайність основних сільськогосподарських культур порівняно зі середньообласними показниками є вищою.

На наш погляд, перспективним слід вважати дослідження екологічного стану ґрунтово-земельних ресурсів Чуднівського району Житомирської області. Зважаючи на прояв ознак глобального потепління на території України, доволі важливим, на нашу думку, є вивчення збільшення розораності території та частки просапних культур у контексті змін клімату.

Бібліографічний список

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: інформ.-аналіт. зб. / за ред. П. Т. Саблука. Київ: ІАЕ, 2003. 764 с.
2. Даниленко А. С., Білик Ю. Д. Формування ринку землі в Україні. Київ: Урожай, 2006. 277 с.
3. Добряк Д. С., Мартинов А. Г. Землеустрій – наукова основа раціонального використання та охорони земельних ресурсів. *Землеустрій та кадастр*. 2006. № 1. С. 10–16.
4. Новаковський Л. Я., Третяк А. М., Добряк Д. С. Земельна реформа і землеустрій в Україні. Київ: Ін-т землеустрою УААН, 2001. 138 с.
5. Нормативи землекористування / за ред. д. е. н., професора Л. Я. Новаковського. Київ: Август трейд, 2008. 454 с.
6. Паньків З. П. Земельні ресурси: навч. посіб. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 272 с.
7. Статистичні щорічники Житомирської області за 2015 р. / Головне управління статистики у Житомирській області, Державний комітет статистики України. Житомир, 2015. 150 с.
8. Статистичні щорічники Житомирської області за 2016 р. / Головне управління статистики у Житомирській області, Державний комітет статистики України. Житомир, 2016. 155 с.
9. Статистичні щорічники Житомирської області за 2017 р. / Головне управління статистики у Житомирській області, Державний комітет статистики України. Житомир, 2017. 205 с.
10. Третяк А. М., Бабміндра Д. І. Земельні ресурси України та їх використання. Київ: ЦЗРУ, 2003. 143 с.

Карась І., Трофименко Н., Трофименко П., Коткова Т., Зубова О.

АНАЛІЗ ПРОДУКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ ЧУДНІВСЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ З ВРАХУВАННЯМ ПРИДАТНОСТІ ҐРУНТОВО-ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Проаналізовано особливості використання сільськогосподарських угідь на території Чуднівського району Житомирської області. Сільськогосподарські угіддя району представлені ріллею (45,2 тис. га), сіножатями й пасовищами (2,0 тис. га), а також багаторічними насадженнями (0,05 тис. га). Левову частку угідь займає рілля (95,7 %), яка використовується 43 господарствами різних форм власності та організації. Встановлено, що урожайність основних зернових та зернобобових культур, на вирощуванні яких спеціалізується Чуднівський район, була вищою, ніж у середньому в Житомирській області, приблизно на 35,0 %. Це пояснюється наявністю значних площ сірих лісових, темно-сірих ґрунтів та чорноземів опідзолених, які є оптимальними для отримання високих урожаїв пшениці озимої, ячменю ярого та озимого, вівса, кукурудзи на зерно. Зазначені ґрунти характеризуються високим рівнем природної родючості: рілля має бал бонітету 51, тоді як для зони Полісся цей показник складає лише 32 бали.

Найбільш поширеними формами господарювання на території Чуднівського району є підприємства сімейного типу (фермерські господарства та селянські фермерські господарства). У складних ринкових умовах зазначена форма господарювання виявилася найбільш конкурентоспроможною та ефективною. З початку реформування земельних відносин у Чуднівському районі значно збільшилася середня площа аграрних підприємств (до 1100 га).

Вивчення структури посівних площ типових господарств Чуднівського району дозволило встановити, що частка зернових, зернобобових та технічних культур у структурі посівів не перевищує рекомендованих для Лісостепу норм.

Ключові слова: угіддя, посівні площі, сільськогосподарські культури, урожайність, структура.

Karas I., Trofymenko N., Trofymenko P., Kotkova T., Zubova O.

**THE AGRICULTURAL LAND PRODUCTIVITY ANALYSIS OF CHUDNIV AREA
OF THE ZHYTOMYR REGION BASED ON THE SOIL-LAND RESOURCES SUITABILITY**

The peculiarities of agricultural land use in the Chudniv area of Zhytomyr region are analyzed. Agricultural lands of the area are represented by arable land (45.2 thousand hectares), hayfields and pastures (2.0 thousand hectares), as well as perennial plantations (0.05 thousand hectares). Arable land (95.7 %), which is used by 43 farms of different ownership and organization forms, occupy the lion's share. It is established that the productivity of the main cereals and pulses crops, which is cultivated in the Chudniv area, was higher than the average in Zhytomyr region, by about 35.0%. This is due to the presence of large areas of gray-forest, dark gray soils and chernozems podzolized, which are optimal for obtaining high yields of winter wheat, spring and winter barley, oats, grain corn. Specified soils are characterized by a high level of natural fertility: the arable land quality index is 51, while for the Polissya zone it is only 32.

The most common farming forms in the territory of the Chudniv area are family-run establishments (farms and peasant agriculture). In challenging markets, this form of management has proved as the most competitive and efficient. Since the beginning of the land reform in the Chudniv area, the average agricultural enterprises size has increased significantly (up to 1100 hectares).

The structure survey of sown areas within typical farms in the Chudniv area enabled to establish that the share of grain, pulses and technical crops in the crop structure does not exceed the Forest–Steppe recommended standards.

Key words: land, crop area, agricultural crops, yield, structure.

Стаття надійшла 27.03.2018.